

2024-03-04

Lena Ivarsson

Mittuniversitetet

Resursskolan Bikupan

Forskningsbaserad utvärdering av
verksamheten

Innehållsförteckning

Inledning	2
Bakgrund	3
Problematisk skolfrånvaro	3
Resursskolor	5
Genomförande	6
Beskrivning av verksamheten vid Bikupan	6
Sammanfattning och reflektion	8
Referenser	10

Inledning

Höstterminen 2023 startade resursskolan Bikupan. Resursskolan är en grundskola med specialpedagogisk profil för elever i årskurs 5-8 i Ånge kommun. Resursskolor är ofta specialiserade mot ett specifikt stödbehov (Skolverket, 2024) och Ånge resursskola har språksvårigheter, kommunikation och socialt samspel som specialområde.

Verksamheten (undervisning, raster, måltider) äger rum i en lugn och ändamålsenlig miljö, dels anpassad utifrån varje individuell elev, dels utifrån elevgruppen. Skolgången anpassas utifrån ett pedagogiskt likväl som ett psykosocialt perspektiv och anpassas utifrån varje enskild elev med syfte att ge varje elev så bra förutsättningar och möjligt att nå målen i de olika ämnena och öka välbefinnandet i skolmiljön.

Skolan ligger centralt i Ånge och lokalerna har anpassats efter elevernas behov med både små och lite större rum, där eleverna ska kunna känna sig trygga och trivas.

Utbildningen tar sin utgångspunkt i struktur och tydlighet, något som lyfts fram som särskilt betydelsefullt för elever som har hamnat i skolfrånvaro (Ivarsson och Stenberg, 2023). Elevernas trygghet och välbefinnande är i fokus. Eleverna delas in i mindre grupper för att skapa en känsla av sammanhang och trygghet. Pedagogerna har en nära relation till eleverna och deras vårdnadshavare och skolan har också ett elevhälsoteam med tillgång till alla funktioner inom elevhälsan.

I samband med uppstarten av Bikupan fick jag, inom projektet *Tillsammans för ökad närvaro*, ett uppdrag att följa och dokumentera verksamheten vid Bikupan genom så kallad forskningsbaserad utvärdering även kallad följeforskning. Den här rapporten baseras på det arbetet och utgör en första delrapport av mina beskrivningar analyser och tolkningar av verksamheten vid resursskolan Bikupan.

Rapporten är innehåller fem avsnitt; *inledning* som ger en kort bakgrundsbeskrivning av Bikupans idé och verksamhet; *bakgrund* som

sätter verksamheten i ett bredare perspektiv när det gäller problematisk skolfrånvaro och resursskolor; *genomförande* som innehåller en kort beskrivning av följeforskningens genomförande; *beskrivning av verksamheten vid Bikupan* som redovisar följeforskningen samt *sammanfattning och rekommendationer* som diskuterar resultatet och ger rekommendationer för framtiden, baserade på resultatet och forskning.

Bakgrund

Problematisks skolfrånvaro

Långvarig problematisk skolfrånvaro är ett växande problem i svenska skolor. Enligt Skolinspektionen (2016) hade omkring 1700 elever en sammanhängande ogiltig frånvaro under minst en månad. Majoriteten av dessa elever var borta från skolan under perioder som varierade mellan en månad och en termin, medan ungefär 200 elever hade en frånvaro på mer än ett läsår. Det finns flera studier som pekar på att antalet elever med problematisk skolfrånvaro ökar (Bostedt et al., 2023; Skolinspektionen, 2016).

Skolfrånvaro kan vara antingen giltig eller ogiltig. Giltig frånvaro är den som är bekräftad av vårdnadshavare eller rektor, till skillnad från ogiltig frånvaro (Gren Landell, 2021). Det kan vara svårt att fastställa den främsta orsaken till en elevs skolfrånvaro, då det ofta involverar en komplex samverkan mellan individuella, familje-, skol- och sociala faktorer (Boylan & Renzulli, 2014; Crain-Dorough, 2003).

Skolfrånvaro har fått ökad uppmärksamhet på senare tid, och i många svenska kommuner utvecklas modeller för att motverka detta och främja skolnärvaro (Gren Landell, 2021; SOU, 2016). En omfattande studie av grundskoleelevers motivation visade att särskilt lärare i högstadiet och personal inom elevhälsan upplever att elever med omfattande och problematisk frånvaro är en av de mest utmanande problemen i skolan (Bostedt et al., 2023). Trots omfattande uppmärksamhet och insatser från myndigheter, organisationer och andra aktörer verkar skolfrånvaron öka (Ekstrand, 2015; Skolverket, 2021; Skolinspektionen, 2016; Attention, 2023).

Det ökande antalet elever som är frånvarande från skolan skapar utmaningar både på kort och lång sikt och ställer krav på beslutsfattare, rektorer, lärare och föräldrar (Bostedt et al., 2023; SOU, 2016).

Tidigare forskning visar att skolfrånvaro är en viktig fråga då det finns ett tydligt samband mellan en framgångsrik skolgång och barns och ungas hälsa och utveckling (Gren Landell, 2021). En omfattande studie av Reid (2012) visade att en av de gemensamma faktorerna för elever med omfattande skolfrånvaro är en betydligt lägre självkänsla avseende deras skolarbete jämfört med andra elever. Han menade att en av de mest betydelsefulla interventionerna för lärare är att höja den akademiska självkänslan hos dessa elever. Forskning har visat att förklaringsmodellerna för skolfrånvaro är komplexa och har förändrats över åren, från att fokusera på individens eller familjens brister till att undersöka orsakerna till frånvaro från flera olika perspektiv (Crain-Dorough, 2003; Strand, 2014). I en granskning av skolornas arbete med omfattande frånvaro påvisades en brist på kunskap om bakomliggande faktorer i skolorna, vilket resulterade i att eleverna inte fick det stöd som krävs enligt skollagen (Skolinspektionen, 2016).

I forskningslitteraturen diskuteras skolfrånvaro ofta utifrån olika faktorer såsom individ-, familje-, skol- och sociala faktorer (Gren Landell, 2021; Kearney, 2008). Individfaktorer inkluderar orsaker till frånvaro som är kopplade till individuella förutsättningar och behov. Tidigare forskning har visat att depression, ångest, somatiska sjukdomar och fysiska besvär är vanliga bland elever med omfattande skolfrånvaro, liksom neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (Kearney, 2008; Strand, 2013). Dessutom har studier visat att många elever med omfattande frånvaro har svaga anknytningar till sina vårdnadshavare och lever i familjer där det finns bristande engagemang och stöd eller där vårdnadshavarna är aktiva i missbruk eller lider av psykisk ohälsa (Gren Landell et al., 2015; Sugrue et al., 2016). Skolfaktorer kan inkludera organisatoriska brister såsom dålig närvarohantering, låg undervisningskvalitet, otillräckligt pedagogiskt och socialt stöd samt otrygga skolmiljöer (Crain-Dorough, 2003; Finning et al., 2019; Gren Landell, 2021; Strand, 2014). Särskilt kritiska är övergångarna

mellan stadier (Finning et al., 2019; Åhslund, 2021). Slutligen betonas den viktiga relationen mellan elev och lärare i flera studier (Strand, 2014; Åhslund, 2021). Goda sociala relationer till klasskamrater kan fungera som en skyddsfaktor mot skolfrånvaro, medan brist på sådana relationer kan förstärka problemet (Gren Landell, 2015; Ingul et al., 2012; Thornton et al., 2013).

Resursskolor

En resursskola är en skola som endast tar emot elever som behöver speciellt stöd, och det finns både kommunala och fristående varianter. Dessa skolor är ofta inriktade mot specifika behov, såsom olika funktionsnedsättningar, och är kända för sina små, specialanpassade lärmiljöer med små elevgrupper och många vuxna per elev (Skolverket, 2024).

Elever som inte behöver detta särskilda stöd tillåts inte gå på en resursskola. De flesta elever får sitt stöd i den vanliga skolan, som är ansvarig för att anpassa miljön efter elevens behov. Men för vissa elever kan en resursskola vara fördelaktig på grund av dess specialiserade kompetens (Skolverket, 2024).

För att få plats på en resursskola måste vårdnadshavaren ansöka, antingen till en kommunal eller fristående skola. Om barnet redan går i en kommunal skola kan även rektorn göra ansökan, förutsatt att vårdnadshavaren samtycker. Det är alltid frivilligt för elever att börja på en resursskola (Skolverket, 2024).

Beslutet om placering på en resursskola baseras på barnets bästa och tar även hänsyn till barnets inställning. Om det finns fler sökande än platser måste kommunen göra ett urval, där de som har störst behov av det särskilda stöd som resursskolan erbjuder prioriteras (Skolverket, 2024).

I dagsläget finns 103 resursskolor i Sverige med olika inriktning och också med delvis olika sätt att arbeta. I Västernorrlands län fanns 2018 en resursskola och den var belägen i Örnsköldsviks kommun (Svt, 2018). Idag finns det tre resursskolor i länet. Dessa finns i Ånge kommun, Härnösands

kommun och Örnsköldsviks kommun. Det är tydligt att det finns ett ökande behov av resursskolor i kommunerna runt om i landet.

Genomförande

Det empiriska underlaget har samlats in genom samtal med personalen vid resursskolan, fältanteckningar från några av pedagogerna samt observationer av verksamheten. Det empiriska underlaget har därefter bearbetats och analyserats genom innehållsanalys.

Beskrivning av verksamheten vid Bikupan

Bikupan ligger centralt i Ånge. Lokalerna består av en lång länga som tidigare har varit förskola. Hela lokalen används inte idag. Den del av lokalerna som används har flera små rum som har inretts utifrån olika teman. Dessa rum fyller en stor funktion för eleverna både när de vill umgås och när de känner att de behöver vara själva en stund. De kan då gå in i ett av rummen och känna sig trygga med att få sitta där en stund. Ofta löser eleverna detta själva, de går iväg en stund och återkommer när de har allt under kontroll igen. Ingen ställer några frågor om detta utan det är en naturlig del av verksamheten. Förutom de små rummen finns ett större rum där lunchen serveras och det är också ett rum där både lärare och elever samlas under dagen för att småprata och umgås, det rummet är navet på Bikupan. I dagsläget finns det två mindre klassrum som ligger vägg i vägg. Klassrummen är möblerade med bord, ett bord per elev, samt smartboard, lådor för lagring av elevernas material och ett lärarbord. Klassrummen är ljusa och trevliga. Skolgården är inhägnad och ger möjlighet för eleverna att röra sig, leka och aktivera sig på området runt lokalen när de är ute.

Personalen består av en fast styrka som alltid befinner sig på Bikupan. Under hösten har det varit tre personer, varav en speciallärare, och två elevassistenter som har utgjort den fasta personalstyrkan vid skolan. En av elevassistenterna är en legitimerad och behörig pensionerad lärare, den andra är utbildad lärarassistent. Från våren har även ytterligare en lärare

anslutit till den mer fasta personalstyrkan. Övriga lärare, i dagsläget åtta till antalet, kommer från Ånge grundskola till Bikupan för att undervisa i sina olika ämnen. Idag har skolan åtta elever i årskurs 5-8 och de är uppdelade så att årskurs 5 och 6 delar på ett klassrum och årskurs 7 och 8 på ett annat. Från vecka 11 tillkommer två elever till gruppen och enligt lokalnyheter på SVT vill personalen utöka platserna till det dubbla inför läsåret 2024/2025.

Det är en utmaning för lärarna att försöka anpassa innehållet i lektionerna till elevernas olika kunskapsnivåer och behov, även om de är få. Samtal har förts, bland de lärare och elevassistenter som är på plats på Bikupan större delen av tiden, om möjligheten att dela in eleverna på andra sätt än utifrån ålder, nu när de lärt känna varandra och är mer trygga med övriga elever och vuxna. Något som också diskuteras är hur eleverna kan utmanas att våga prova gå utanför sin bekvämlighetszon. Aktiviteterna flyter på bra när kraven är låga men när man provar att höja kraven eller utmana lite då låser det sig för många. Det är utmanande att, i lärarrollen, försöka anpassa undervisning och aktiviteter så att de passar eleverna i gruppen, då de har olika behov och önskemål. Ibland är det också svårt att avgöra på vilken nivå det är möjligt att föra dialog då det är svårt att få med många av eleverna i samtalen. Det är då svårt att veta hur mycket eleven har tagit till sig och förstår. Det kan ibland bli frustrerande för läraren. Under hösten menar en av lärarna att hen har arbetat med sådant som eleverna tycker om och känt sig bekväm med men att det nu, när eleverna blivit mer trygga, är dags att fokusera undervisning och lärande mot kunskapskraven i läroplanen. Ibland är det svårt att få enskilda elever att delta i vissa undervisningsmoment och då kan det vara svårt att veta hur höga krav som kan ställas. Det är en balansgång hela tiden och lärarna behöver vara tålmodiga och skapa och vidmakthålla en trygg och lugn miljö samtidigt som de ska försöka arbeta mot lärandemålen och ställa krav på eleverna. Även eleverna behöver vara flexibla och anpassa sig till övriga elever i den lilla gruppen. Personalen på Bikupan är mycket flexibla och omhändertagande. De bryr sig om och respekterar eleverna på ett mycket fint sätt vilket skapar den lugna och trygga miljö som eleverna behöver för

att lära sig nya saker och utvecklas som individer. Arbetet på Bikupan innebär både kunskapsinhämtning med syfte att nå kunskapsmålen i läroplanen samt personlig och social utveckling. Personalen uttrycker att det är en viktig del av deras arbete att bygga starka och harmoniska individer så långt det är möjligt. Personalen vid Bikupan efterfrågar relevant kompetensutveckling och fler specialpedagoger i verksamheten.

Verksamhetens styrka är också verksamhetens sårbarhet. Samtidigt som de små undervisningsgrupperna och den lilla kärnan av fast personal är avgörande för att verksamheten ska fungera är det också det som kan skapa utmaningar, exempelvis vid personals sjukdom eller andra plötsliga förändringar. Dock har det, än så länge, visat sig att eleverna har skapat goda relationer till varandra och "kärnpersonalen" och att de klarar förändringar i verksamheten. Tidigare rektor hade under senare delen av hösten samtal med vårdnadshavarna och alla menar att de ser en positiv förändring hos sina barn. Förändringen innebär bland annat gladare och tryggare barn som vill gå till skolan.

Samtliga som arbetar i kärngruppen på Bikupan är överens om att verksamheten har varit till stor betydelse och att det vore förödande om den inte får fortsätta. De elever som går på Bikupan skulle med största sannolikhet falla tillbaka i gamla mönster av skolfrånvaro och utanförskap om Bikupan skulle stänga till våren. Dessutom finns det, i kommunen, önskemål och behov av att utöka verksamheten inför läsåret 2024/2025 och till det finns redan befintliga lokaler på Bikupan. Bikupans verksamhet hänger också samman med den verksamhet som bedrivs inom projektet Ångemodellen unga där barn och unga vuxna i åldrarna 13 till 29 år är föremål för olika åtgärder när det gäller skolfrånvaro, ofullständig skolgång och svårigheter att komma in på arbetsmarknaden.

Sammanfattning och reflektion

Med utgångspunkt i att skolfrånvaron ökar i landet och att antalet resursskolor också ökat under senare år vill jag påstå att Ånge kommun ligger i framkant när det gäller att erbjuda undervisningsmöjligheter för

samtliga elever i kommunen. Elever som har hamnat i problematisk skolfrånvaro behöver en hög grad av struktur det är svårt att anpassa den ordinarie verksamheten så att dessa förutsättningar uppfylls. Däremot är det fullt möjligt att göra det vid en resursskola.

Det finns utmaningar i undervisning och relationer även i resursskolan men möjligheten att möta dessa utmaningar är betydligt större då elevgruppen är förhållandevis lite och personalen är väl insatt i utmaningar och behov kopplade till varje elev. Genom att elever med språkstörning, problem med sociala relationer och till följd av det, problematisk skolfrånvaro, får möjlighet att utvecklas och lära i ett mindre sammanhang menar jag att deras möjligheter att längre fram påbörja och avsluta gymnasiet med godkända betyg och därefter studera vidare eller börja arbeta, avsevärt ökar.

Undervisning och lärande fungerar tillfredsställande även om det finns utvecklingsmöjligheter. Bland annat kan eleverna på sikt erbjudas mer varierande undervisningsmetoder samt lockas att bli mer delaktiga under lektionerna. Det är dock något jag menar kommer att utvecklas över tid. Personal vid Bikupan har uttryckt önskemål om kompetensutveckling för att möta eleverna på bästa sätt både när det gäller undervisning och sociala relationer. Det tyder på ett starkt engagemang för Bikupans elever och verksamheten i stort.

Utifrån den följeforskning jag bedrivit vid Bikupan vill jag rekommendera att verksamheten ges möjlighet att fortsätta då försöksverksamheten visar goda resultat. Den här typen av verksamhet är avgörande för flera av eleverna i Ånge kommun både när det gäller lärande samt social- och relationell utveckling. Flera resursskolor startar runt om i landet vilket också visar på behovet. För att kunna planera verksamheten, rekrytera personal, erbjuda kompetensutveckling samt utveckla lokalerna på Bikupan behövs ett politiskt beslut med fokus på hållbarhet och långsiktighet för verksamheten.

Referenser

Attention. (2023). *Problematiskskolfrånvaro*. Hämtad 2023-02-07

<https://attention.se/leva-med-npf/i-skolan/problematiskskolfranvaro/>

Bostedt, G., Boström, L., Eriksson, V., Holmström-Rising, M., & Stenberg, I. (2023). *Motivation för lärande – Grundskola*. Rapport, Mittuniversitetet.

Boylan, R. L., & Renzulli, L. (2014). Routes and reasons out, paths back: The influence of push and pull reasons for leaving school on students' school re-engagement. *Youth & Society*, (18) 1–26.

<https://doi.org/0044118X14522078>

Crain-Dorough, M. L. (2003). *A study of dropout characteristics and school-level effects on dropout prevention*. [PhD dissertation, Louisiana State University and Agricultural & Mechanical College].

Ekstrand, B. (2015). What it takes to keep children in school: A research review. *Educational Review*, 67(4), 459–482.

<https://doi.org/10.1080/00131911.2015.1008406>

Finning, K., Ukoumunne, O. C., Ford, T., Danielson, W. E., Shaw, L., De Jager, I. R., Stentiford, L., & Moore, D. A. (2019). Review: The association between anxiety and poor attendance at school—A systematic review. *Child and Adolescent Mental Health*, 24(3), 205–216.

<https://doi.org/10.1111/camh.12322>

Gren – Landell, M., Ekerfelt Allvin, C., Bradley, M., Andersson, M. & Andersson, G. (2015). Teachers' views on risk factors for problematic school absenteeism in Swedish primary school students. *Educational Psychology in Practice*, 31(4), 412-423. <https://doi.org/10.1080/02667363.2015.1086726>

Gren Landell, M. (2021). *Främja närvaro – Att förebygga frånvaro i skolan*. Natur & Kultur.

Ingul, J., Klöckner, C., Silverman, W., & Nordahl, H. (2012). Adolescent absenteeism: Modelling and social and individual risk factors. *Child and Adolescent Mental Health*, 17, 93-100. DOI: [10.1111/j.1475-3588.2011.00615.x](https://doi.org/10.1111/j.1475-3588.2011.00615.x)

Kearney, C. A. (2008). An interdisciplinary model of school absenteeism in youth to inform professional practice and public policy. *Educational Psychology Review*, 20 (3), 257-282. DOI [10.1007/s10648-008-9078-3](https://doi.org/10.1007/s10648-008-9078-3)

Reid, K. (2012). The strategic management of truancy and school absenteeism: Finding solutions from a national perspective. *Educational Review*, 64(2), 211–222. <https://doi.org/10.1080/00131911.2011.598918>

Skolinspektionen. (2016). *Omfattande ogiltig frånvaro i Sveriges grundskolor*. (Dnr. 40–2015:2855). Skolinspektionen.

Skolverket. (2024).

<https://utbildningsguiden.skolverket.se/grundskolan/om-forskoleklass-och-grundskola/om-resursskola>

Skolverket (2021). Nationell kartläggning av elevfrånvaro. De obligatoriska skolformerna samt gymnasie- och gymnasiesärskolan (Rapport 2021:10). Skolverket. Hämtad 2023-01-16 <https://www.skolverket.se/getFile?file=8573>

Strand, A.-S. M. (2014). 'School – no thanks – it ain't my thing': Accounts for truancy Students' perspectives on their truancy and school lives. *International Journal of Adolescence and Youth*, 19(2), 262–277. <https://doi.org/10.1080/02673843.2012.743920>

SOU 2016:94. *Saknad! Uppmärksamma eleverns frånvaro och agera*. Elanders Sverige AB.

Sugrue, E. P., Zuel, T., & LaLiberte, T. (2016). The ecological context of chronic school absenteeism in the elementary grades. *Children & Schools*, 38(3), 137-145. <https://doi.org/10.1093/cs/cdw020>

Svt. (2018). <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasternorrland/resursskola>

Thornton, M., Darmody, M., & McCoy, S. (2013). Persistent absenteeism among Irish primary school pupils. *Educational Review*, 65, 488-501.
DOI:[10.1080/00131911.2013.768599](https://doi.org/10.1080/00131911.2013.768599)

Åhslund, I. (2021). How students with neuropsychiatric disabilities understand their absenteeism. *International Online Journal of Education and Teaching*, 8 (4), 2665-2682.